

CONCEPTUL DE „TEXT”, ÎN VIZIUNE DECONSTRUCTIVISTĂ (I)

ALINA-IULIANA POPESCU

Cuvinte-cheie: *text, deconstrucție, Jacques Derrida, deconstructivism, reconstrucție*

Tema *deconstrucției* este, cu siguranță, una de mare actualitate și importanță, în condițiile în care ea este atribuită fenomenului *postmodernist*, implicând o reconsiderare a textului printr-o reinterpretare riguroasă și de substanță a acestuia, aceasta fiind una „dintre principalele forme de analiză filozofică și literară, derivată din operele publicate în anii '60 de filozoful francez Jacques Derrida”¹. Pornind pe firul istoriei, pentru a vedea ce reprezintă *deconstrucția* și dacă ea are sau nu, ca punct de plecare, curentul *deconstructivismului*, manifestat, cu precădere, în filozofie și în arhitectură, un periplu, în acest sens, printre definițiile și clasificările făcute de teoreticieni, istorici și critici literari, cu privire la acest concept, îl considerăm oportun. Concluziile extrase în final vor reuși, astfel, să ofere o nouă porțiță în înțelegerea și clarificarea unor concepte majore de teorie literară.

Deconstrucția, definită în paginile DEX-ului, ar însemna: „Deconstrucție s.f. (< fr. *déconstruction*, engl. *deconstruction*). Mod de abordare critică a posibilităților limbii de a exprima semnificații coerente, clare, finite, pornind de la analiza intrinsecă a noțiunilor și textelor, cu scopul de a evidenția contradicțiile, inconsecvențele,

¹ Vezi, Dan Negruț, *Deconstrucția personajului Don Juan, de la Romanticism până la Postmodernism, Teză de Doctorat*, Oradea, 2011, p. 6. Preluând, parțial, ideea lui Dan Negruț, utilizăm *deconstrucția* în analiza textelor Anei Blandiana, dintr-o triplă perspectivă: “ca procedeu artistic, literar, anterior teoriei, conceptului formulat de Derrida, ca mod de lectură și ca mod de interpretare”.

impreciziile, inconsistența acestora. Obiectivul principal al deconstrucției este contestarea capacității conceptelor, argumentelor și discursurilor metafizicii occidentale (de la Platon la Heidegger) de a exprima și a elucida adevărul. Inițiată de filozoful francez Jacques Derrida, deconstrucția a condus la apariția deconstructivismului. (Notă: Definiția este preluată din Dicționarul enciclopedic ilustrat, Editura Cartier, 1999 – DEI.)².

Inițiatorul deconstrucției, Jacques Derrida, a explicat, în mai multe rânduri, termenul de deconstrucție, legându-l, mai mult, de ideea de analiză profundă a unui text, decât de ideea, în sine, de demolare a textului, prin interpretarea care i se atribuie. Conform lui Derrida, ar fi, astfel, preferabil, să luăm termenul de *deconstrucție* nu în sensul de a distruge ceva, de a desface, de a nimici, ci în acela de a analiza, în profunzime, nu superficial, structurile sedimentate, care formează elementul discursiv al propriei gândiri. Legat de această idee, în volumul 8 al enciclopediei *The Cambridge History of Literary Criticism – From Formalism to Poststructuralism*, se vorbește despre teoria deconstructivistă a lui Derrida, afirmându-se: “Cuvântul *deconstrucție* joacă un rol la fel de mic, în scrierile lui Derrida, precum *Abbau* și *Destruktion* au jucat în scrierile lui Heidegger³. *Deconstructivismul* a fost, inițial, eticheta aleasă de către

² DEX 1998 = *Dicționarul explicativ al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

³ *The Cambridge History of Literary Criticism, vol. 8, From Formalism to Poststructuralism*, Cambridge University Press, 1995, p. 9, “Cele mai multe dintre lucrările lui Derrida continuă o linie de gândire care începe cu Friedrich Nietzsche și trece prin Martin Heidegger. Această linie de gândire este caracterizată printr-o repudiere, din ce în ce mai radicală, a aparatelor de gândire platoniciană, pe care Occidentul le-a moștenit de la Platon și care au dominat gândirea europeană. Într-un pasaj memorabil în *Amurgul idolilor*, Nietzsche descrie "modul în care" lumea adevărată "a devenit o fabulă." Acolo, el schițează o formă de dizolvare treptată a unui alt mod de gândire comună la Platon, la creștinism, și de la Kant, modul de a gândi care contrastează Lumea fidelă a realității, cu Lumea Aparenței, creată prin simțuri, sau Materie, sau Păcat, sau structura a înțelegerii umane. Expresiile caracteristice ale acestei alte lumi, această încercare de a scăpa de timp și de istorie în eternitate, sunt ceea ce deconstructiviștii adesea numesc "opозиțiile binare tradiționale": adevărat – fals, originale – derivate, unificat – diverse, obiectiv – subiectiv, și așa mai departe”.

Derrida, mai mult pentru a exprima propriile sale gânduri, așa cum "existențialism" a fost eticheta lui Heidegger pentru doctrinele de Ființă și Timp. Dar, pentru că Derrida a fost făcut celebru (în țările vorbitoare de engleză) nu de către colegii săi, filosofi, ci de către criticii literari (care au căutat noi modalități de lectură a textelor, mai degrabă, decât o nouă înțelegere a istoriei intelectuale), această etichetă a fost (în aceste țări) ferm atașată la o școală, la care Derrida este, mai degrabă, spre surprinderea și amuzamentul lui, lider. Așa cum este utilizat de către membrii acestei școli, termenul de *deconstrucție*, pe termen lung, se referă, în primul rând, la modul în care unele caracteristici "accidentale" ale unui text pot fi văzute ca trădând, subminând, mesajul pretins a fi esențial."⁴

La modul general, *deconstrucția* reprezintă efortul de a redescrie, ca important, ceea ce metafizica a considerat ca secundar. Deconstrucția este oarecum filosofia care nu spune nimic. Astfel, în loc de "moartea filosofiei", **Derrida** preferă să vorbească despre o limită, plecând de la care filosofia a devenit posibilă și s-a definit ca "epistemé", funcționând în interiorul unui sistem de constrângeri fundamentale, de opoziții conceptuale în afara cărora ea devine impracticabilă. Acesta este spațiul în care se pune problema "spunerii" și "a voinței-de-a-spune", de unde și mărturisirea scopului lui **Derrida**: scrierea sa încearcă "să-nu-vrea-să-spună-nimic"⁵.

⁴ *The Cambridge History of Literary Criticism*, vol. 8, *From Formalism to Poststructuralism*, Cambridge University Press, 1995, p. 9.

⁵ *Ibidem*, p. 10: „Lucru interesant, referitor la *deconstrucție*, este că, în ciuda faptului că interpretările derridiene, în ele însele, sunt radicale, este dificil, totodată, de marcat locul unde exegeza explicativă a textului se oprește și de unde aspectul mai violent al deconstrucției începe. Deconstrucția sesizează faptul că în orice text există puncte de ambiguitate și de indecidabilitate, care nu permit o stabilizare de sens. De aceea, filosofia lui Derrida este una atât de bazată pe text și, totodată, astfel, se poate înțelege cum termenii-cheie funcționează prin schimbare (transfer?) de semnificație, în virtutea a ceea ce se deconstruiește (pentru că punctele de ambiguitate se vor afla mereu în alt loc). Deconstrucția are, însă, ca țintă declarată, conceptele metafizicii (în speță, disputa **Derrida** vs „metafizica prezenței” sau logocentrismul), însă analiza conceptelor nu reprezintă decât o fațetă explicită, vizibilă, **Derrida** afirmând insistent că renunțarea la conceptele metafizice este simultan „necesară și imposibilă”. Conștientă că nu poate crea *ex nihilo* un limbaj nou, deconstrucția se resemnează să împrumute numele vechilor „concepte meta-

Prin *deconstrucție*, Derrida *reconstruiește*, în consecință, textul, dându-i o altă interpretare, printr-o analiză profundă, de substanță, fără a-i respecta vechiul sens, oferit de normele tradiționale. Astfel, *sarcina deconstrucției* ar consta în “alegerea conceptelor celor mai problematice și manipularea lor ludică în limbaj”⁶. *Deconstrucția canonului tradițional* nu ar implica, astfel, conform lui Derrida, neapărat demolarea, în profunzime, a acestuia, cât, mai degrabă, o *schimbare de semnificație, în virtutea a ceea ce se deconstruiește, conștientă fiind că nu poate crea ex nihilo, un limbaj nou*, „căci, dincolo de refuzul *totalității*, al *centrului* și al *prezenței*, importantă și gravă este la Derrida, Paul de Man sau Hillis Miller absența *semnificatului însuși*, adică *absența oricărui sens, care ar exista înaintea și în afara textului*, a discursului, a limbajului, a scriiturii, respectiv a lecturii. Dispariția, absența, negația acestui semnificat transcendental este la originea (dacă pot folosi aici acest termen) *nihilismului* deconstructivist și a subversivității demersului său, subversivitate radicală pentru că sfârșește în autosubversivitate. Cum să reconstruiești sau chiar să deconstruiești texte care se deconstruiesc singure?”⁷.

Concret, „*deconstrucția* supune analizei și pune la îndoială distincțiile conceptuale fundamentale sau opozițiile, din filozofia occidentală, printr-o examinare detaliată a limbajului și a logicii textelor

fizice”, dar fără a le respecta sensul, conform normelor tradiționale, ci, *au contraire*, sarcina ei constă în alegerea conceptelor celor mai problematice și manipularea lor ludică în limbaj.”

⁶ *Ibidem*, p. 10.

⁷ Cf. J. Hillis Miller, *Etica lecturii*, București, Editura Art, 2007, în *Prefață*, p. 7: „Nu întâmplător, deconstructiviștii „duri” resping orice aserțiune concluzivă, orice referință la „adevăr” și orice judecată asupra „erorii”. Toate acestea constituie acte prezumțioase, iar prezumția de fond este *totalizarea*. Nu numai conceptele de „teorie”, de „metodă”, de „teză” sau de „temă” sunt respinse ca forme de totalizare metafizică, dar și, de pildă, orice discurs de escortă: prefețe, postfețe, note explicative etc. În prefața, pe care, totuși, o scrie și o intitulează *Hors-livre*, la cartea sa consacrată *Diseminării*, Derrida consideră că orice prezentare anticipativă este inadecvată și inutilă din cauza exteriorității sale și vede în pretenția ei generalizantă „o confirmare lipsită de echivoc a metafizicii”. (Interesant și semnificativ este însă faptul că aliatul invocat de el în această discuție e nimeni altul decât Hegel.)”

literare și filozofice. În studiile literare, *deconstrucția* se manifestă prin parodie, ironie, pastişă. În polemicile cu privire la tendințele intelectuale ale sfârșitului de secol XX, termenul de *deconstrucție* a fost, uneori, folosit, în mod peiorativ, pentru a sugera scepticismul frivol sau chiar nihilismul, în timp ce, *în uzanță populară*, termenul a ajuns să însemne *de-montare / des-facere* critică a modurilor de gândire tradiționale și a tradiției⁸.

Ioana Em Petrescu, în volumul său, *Modernism – Postmodernism. O ipoteză*⁹, leagă *deconstrucția* și *deconstructivismul* derridian de *postmodernitate*: „Ipotezele Ioanei Em. Petrescu asupra postmodernismului au drept punct terminus *postmodernismul deconstrucției* și, în primul rând, al filosofiei lui Derrida, citită, și aceasta, dintr-o perspectivă mai puțin obișnuită, în anii 1985-1989, când autoarea începe să proiecteze o carte fără șanse de publicare, o carte despre deconstrucția „descoperită” de ea în SUA, în 1981-1983. Deja scrisorile trimise de-acolo mărturiseau, fugar, că modul său de a găsi puncte de interes, în deconstrucție, contravenea opiniilor curente în criticismul american, ca și în mediile universitare. Avem de-a face cu o perspectivă declarat polemică: „în opoziție cu fidelitatea criticii deconstructiviste, mi se pare mai atrăgătoare o deconstrucție a deconstrucției. În ciuda vehementei opoziții a lui Derrida la ideea ca pseudoconceptele gramatologice să fie reappropriate filosofic, «sistemul» său nu pare opus oricărei ontologii, ci pare a participa, involuntar, la construirea unei noi ontologii, în care elementele esențiale vin însă din direcția științelor exacte, ontologie care are de regândit statutul ființei și existentului, relația dintre timp, spațiu și substanță și, evident, statutul «subiectului», care se află în discuție de mai bine de un veac.”¹⁰.

⁸ Dan Negruț, *lucr. cit.*, p. 7: „Fiind o formă de analiză relativ recentă, volumul *Despre Gramatologie* al lui Derrida fiind tradus și lansat în România abia în iunie 2009, deconstrucția a fost folosită ca inițiativă teoretică radicală, în diverse arii ale științelor umane și sociale, pe lângă filozofie și literatură, cum ar fi psihanaliză, arhitectură, antropologie, teologie, feminism, teorie politică, istoriografie și teoria filmului.”

⁹ Ioana Em. Petrescu, *Modernism – Postmodernism. O ipoteză*, Cluj - Napoca, Casa Cărții de Știință, 2003.

¹⁰ Ioana Bot, în *Ioana Em. Petrescu și poetica postmodernismului*, Prefața Ioana Em. Petrescu, *op. cit.*, p. 15.

Punând, în centru, *textul*, autoarea abordează manifestarea deconstructivismului, la nivel lingvistic “prin reconstituirea sumară a reperelor fundamentale, din gândirea lui Derrida”¹¹. Astfel, autoarea îl încadrează pe Derrida, preluând propriul crez al acestuia, ca aparținând la momentul „închiderii” unei epoci, ceea ce înseamnă „închiderea metafizicii” sau a modelului gândirii europene, de la filosofia lui Platon și logica lui Aristotel la fenomenologia lui Heidegger.¹² „Închiderea” nu e sinonimă cu „sfârșitul”; Derrida nu crede în „sfârșitul” sau în „moartea” filosofiei, după cum nu crede nici în posibilitatea de a descoperi „începutul”, „originea” absolută a vreunui fenomen, „originea” și „sfârșitul” fiind iluzii metafizice, într-un univers al devenirii pure; căci lumea lui Derrida este lumea unei perpetue devenirii, a unei perpetue „puneri în relație”, fără puncte de origine și fără momente finale”¹³.

Încercând să ofere o definiție a *textului*¹⁴ deconstructivist, sau,

¹¹Ioana Em. Petrescu, *op. cit.*, p. 40, “Prezentarea mea – mărturisește autoarea – se bazează, în acest prim capitol, pe cele trei mari lucrări publicate de Derrida în 1967: *De la Grammatologie (Despre Gramatologie)*, în punctul de plecare un eseu asupra concepției lui J.-J. Rousseau cu privire la relația dintre scriere și limbaj: *La Voix et le phénomène* (Vocea și fenomenul), subintitulat *Introducere în problema semnelor în fenomenologia lui Husserl și culegerea L'écriture et la différence (Scrierea și diferența)*, la care voi adăuga mărturiile autorului, din cele trei interviuri, grupate, în 1972, în volumul *Positions*. Pentru perioada americană a lui Derrida și pentru deconstructivismul american, folosesc, în primul rând, manifestul școlii de la Yale, volumul lui Harold Bloom, Paul de Man, Jacques Derrida, Geoffrey Hartman și J. Hillis Miller, *Deconstruction and Criticism* (1979).2.1.”

¹² Concepție formulată de Derrida, 1974 (capitolul *La fin du livre et le commencement dell'écriture*) și 1978 (*Freud and the Scene of Writing*).

¹³ *Ibidem*, p. 41.

¹⁴ Cf. DEX 1998 = *Dicționarul explicativ al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998, „Dicționarele Explicative al Limbii Române găzduiesc mai multe definiții ale conceptului de text, definiții pe care le vom reproduce integral, în cele ce urmează. Astfel, DEX-ul spune că textul este: „TEXT, texte, s. n. 1. Ceea ce este exprimat în scris; cuprinsul unei opere literare sau științifice, al unui discurs, al unei legi etc. ♦ Fragment, parte dintr-o scriere. 2. Cuvintele unei compoziții muzicale. 3. Literă de tipar cu un corp de 20 de puncte tipografice. – Din fr. *texte*, lat. *textus*”. NODEX-ul completează: “TEXT ~e n. 1) Succesiune de propoziții

mai degrabă, o definiție a *textului* din perspectivă deconstructivistă, Ioana Em. Petrescu îl raportează la alți doi termeni, care intră în discuție cu el, și anume, *text vs carte* și *text vs structură*. „Trebuie, însă, specificat faptul că, practic, Derrida pune, permanent, în opoziție, *limba* (ca logos) cu *textul*. Textul, înțeles ca „șesătură”, „urzeală”, „întrețesere” etc., adică înțeles ca termenul unei perpetue puneri în relație, se opune limbajului ca logos, ca sistem de cuvinte clar definite, de cuvinte-concept, purtătoare ale unor sensuri inteligibile și stabile. Statutul logic al conceptului e anulat în momentul în care cuvântul, devenit „termen”, își dizolvă fixitatea determinată de raportarea lui la un sens transcendent și se lasă „șesut”, „marcat” de alți termeni, perpetuu redefinit prin introducerea sa într-un sistem de relații: în textul înțeles ca „o rețea de referințe textuale, [...] fiecare așa-zis «termen simplu» e marcat de urma altui termen”¹⁵. Găsim

sau de cuvinte, care constituie o comunicare (scrisă), construită conform regulilor unei limbi. 2) Fragment dintr-o scriere. 3) Parte verbală a unei compoziții muzicale. /<lat. *textum*, fr. *texte*, germ. *Text*”. În sfârșit, DN-ul afirmă că “TEXT s.n. 1. Ansamblul cuvintelor conținute într-un document, o publicație, o tipăritură sau alt lucru scris. ♦ Scriere originală autentică, considerată în opoziție cu notele, comentariile etc. ♦ Fragment dintr-o scriere. 2. Cuvintele unei bucăți muzicale. 3. (Poligr.) Corp de literă de 20 de puncte tipografice. [< fr. *texte*, cf. lat. *textus*]”.

¹⁵ Derrida, 1981, p. 33, apud Ioana Em. Petrescu, *op. cit.*, p. 48: „Rețea”, „șesătură”, „urzeală”, „textură” – iată termeni icare desemnează, metaforic, dar și etimologic, textul. Toate aceste metafore pun în lumină caracterul pur relațional, care definește statutul textualității. Mai mult, termenul de „text” e înlocuit, uneori, prin acela de „operație textuală” sau „transformări textuale”, – variante care subliniază apăsător caracterul dinamic al relațiilor care alcătuiesc textul (de aici, și posibilitatea echivalării textului – în accepția dinamică menționată – cu „scriitura” și „scrierea” – cu dublul sens, adică, al termenului de „écriture”). Infinită operație de relaționare a termenilor, „șesătura” textuală se definește ca „text generalizat”, care include și transcende orice câmp textual particularizat. Relația text general – câmp textual particular e clarificată de Derrida în interviul acordat lui J.-L. Houdebine și Guy Scarpetta: „Ceea ce eu numesc text este și ceea ce, practic, înscrie și debordează limitele unui asemenea discurs [conceptualizat – n.m.]. Există un atare text general pretutindeni unde acest discurs și ordinea lui (esență, sens, adevăr, înțeles, conștiință, idealitate etc.) sunt debordate, adică pretutindeni unde autoritatea lor e redusă la poziția de marcă într-un lanț în care autoritatea crede [...] că o guvernează. Acest text general nu e limitat la scrierile puse în pagină”, care sunt „câmpurile” sale parțiale, istorice. „Punerea în abis” (autospecularitatea

drept o particularitate a textului deconstructivist *fragmentarismul*, autoarea leagă această problematică de ideea de postmodernitate. Condiția de *text neterminat*, sau de *text fragmentar*, a *textului deconstructivist*, are ca punct de plecare *manifestul Școlii critice de la Yale*. “Ca atare, când decid să scoată un volum cu valoare de manifest al Școlii critice de la Yale, autorii își propun să ofere o suită de studii pe baza unui unic text literar (poemul lui Shelley, *Triumful vieții*), un text literar neterminat, întrerupt prin moartea autorului. Proiectul e trădat parțial; textul lui Shelley e doar amintit de J. Hillis Miller, ocolit de H. Bloom și G. Hartman și trecut parțial în umbră, prin comentarea în paralel cu un text din Blanchot, de J. Derrida. Proiectul inițial al volumului, care e respectat integral în esul lui Paul de Man (Shelley desfigurată) și, parțial, în esul lui Derrida (*A supraviețui*), definește însă, cu claritate, imaginea deconstructivistă a textului literar. Alegerea unui text neterminat e extrem de grăitoare. Condiția de „neterminat” sau „fragmentar” a textului în discuție este tratată ca o emblemă a naturii textului literar în sine, ca o emblemă a celui text parțial care se apropie cel mai mult de statutul textului general. „Fragmentul” contrazice însăși ideea de totalitate, de structură centrată, de limită. „Fragmentul” evidențiază, prin excelență, ideea de ruptură, de discontinuitate, opusă organicismului tradițional. Dar, după cum am văzut, condiția reală a oricărui text parțial e aceea de fragment deschis spre textul general. Comentând poemul neterminat al lui Shelley, Paul de Man propune conceptul de „model textual mutilat”, aplicabil în fond, prin extensie, oricărui text parțial citit în relație de dependență cu textul general. Pentru Paul de Man, „modelul textual mutilat” dezvăluie „rana sau ruptura ce zace ascunsă în toate textele”. În „calitatea” de fragment a poemului lui Shelley, J. Derrida vede „calitatea de a fi neterminat” definitorie pentru orice text, calitate ce constă în „imposibilitatea de a fixa hotarele începutului și sfârșitului lui”¹⁶.

sau invaginarea) sunt așadar embleme sintactice ale textului general în „câmpurile textuale particulare”, pentru că ele sunt procedee de anulare a limitelor (a începutului și a sfârșitului) textului.”

¹⁶ *Ibidem*, p. 52.

J. Hillis Miller ne explică (după Nietzsche) dezarmant de „elementar” mecanismul de interpretare a unui astfel de text, *deconstructivist, fragmentar și neterminat*: „Existența interpretărilor infinite ale oricărui text dovedește că lectura niciodată nu este un proces obiectiv de descoperire a sensului, ci este o introducere a acestuia în text, care în sine nu are nici un sens”¹⁷.

„Prin Jacques Derrida, deconstructivismul american se apropie de tel-quel-ismul francez, fiind, ca și acela, o teorie a textului. Acest aspect de teorie a textului, asupra căruia voi insista, mă și determină să prezint accepțiile pe care *deconstructivismul* le da conceptului de "text". Câteva precizări se impun, însă, de la bun început. a. Deși printre sursele lui Derrida figurează, alături de o filosofie (filosofia lui Heidegger și a lui Nietzsche, în special), alături de psihanaliza lui Freud și de semiotica lui Saussure (din care, filosoful francez a fructificat conceptul de *diferență*), componenta semiotică este secundară și complet subsumată dominantei filosofice a sistemului. Deconstructivismul reprezintă, așadar, o teorie a textului, orientată filosofic și nu semiotic; b. Deși consideră că obiectul propriu criticii este *limbajul operei*, deconstructivismul nu se reclamă de la lingvistică (pe care propune să o înlocuiască printr-o *gramatologie*), ci de la perspectiva heideggeriană asupra limbajului; c. Consonant evoluției științelor contemporane (fizicii posteinsteiniene, în primul rând), deconstructivismul neagă relația de neimplicare a „observatorului” în raport cu obiectul observat, relație care garantează caracterul „obiectiv” și „științific” al cercetării, în accepția, pe care secolul al XIX-lea o da științei, și pe care semiotica o moștenește integral. Ca urmare, deconstructivismul refuză ideea de metalimbaj și nu opune discursul critic discursului literar sau discursului filosofic, ci le unifică sub semnul unor „operații textuale” similare, care plasează critica la interferența literaturii cu filosofia”¹⁸.

Deconstructivismul – un nod de legătură, va intitula Andreea Deciu articolul publicat în «România Literară», articol în care autoarea încearcă să stabilească atât influențele, cât și noile direcții,

¹⁷ *Ibidem*, p. 11.

¹⁸ *Ibidem*, p. 46.

pe care le va impune acest manifest, la întreg nivel artistic. Eseul insistă asupra faptului că, în literatură, trebuie să percepem deconstructivismul, în primul rând, ca o modificare la nivelul limbajului: « Ce rol a jucat deconstructivismul în toate acestea? Dacă e să-i dăm crezare lui Hillis Miller, unul central. Pentru deconstructivist, literatura înseamnă înainte de orice limbaj, ce însemnase de fapt și pentru Noua Critică ori structuraliștii europeni. Pornind de la remarca lui Paul de Man – cuvintele au o energie uriașă care le permite să făptuiască așa-numita „materialitate a istoriei” – deconstructivismul nu caută să descopere literaturitatea unui text, ci literaturitatea limbajului, prin literaturitate înțelegându-se structură, dar și capacitate performatoare, vitalitate, trecere aproape insesizabilă a cuvintelor în fapte. În vreme ce pentru o critică sociologizantă sau ideologică, literatura reflectă fenomene exterioare de fapt ei, pentru deconstructivism ea le modelează. Altfel spus: Hillis Miller nu contestă relevanța literaturii în chestiuni mai generale precum istorie, societate sau identitate, numai că premisa lui și a metodei pe care o reprezintă este că asemenea chestiuni pot fi mai bine înțelese odată ce mecanismul limbajului (în care sînt inevitabil concepute) e mai bine înțeles. În acest scop menirea literaturii devine de o importanță uriașă (...) Metoda ca atare, felul în care deconstructivismul propune studierea limbajului, în texte literare și apoi prin extensie în alte discipline, este preluată masiv din retorica clasică. Paul de Man a fost eminentamente un retorician. Paradoxul fascinant al deconstructivismului este că apelează la arsenalul consacrat al criticii intrinseci (căci retorica e fundamental o metodă intrinsecă, deși își recunoaște dimensiunile kairotice, priza la moment) pentru a promova idealurile unei critici extrinseci, subtil amendate. Tocmai de aceea, în mare măsură deconstructivismul este, oricât de mult și-ar fi pierdut din popularitate, puntea care leagă principalele momente din istoria criticii și teoriei literare a secolului XX. J. Hillis Miller - *Theory Now and Then*, Duke University Press, Durham 1991, 405 pag. »¹⁹.

¹⁹ Sursa: http://www.romlit.ro/deconstructivismul_-_un_nod_de_legtura, România Literară, nr. 16 (2001).

Pornind de la această teorie, cum că deconstructivismul pune accentul pe studiul limbajului, în analiza textelor literare, ne propunem să identificăm ce a preluat acest curent din modernism, și, implicit, ce a transmis postmodernismului.

Teoria propusă de Hillis Miller, cum că deconstructivismul preia studiul central al limbajului, de la structuraliștii europeni, menținută, ulterior, și de poststructurali și, este susținută de o explicație argumentată a acestuia, despre care, la noi, va discuta și Mircea V. Ciobanu, în articolul *Avatarurile exercițiului hermeneutic*, publicat în revista „Sud Est Cultural – Revista de Artă, Cultură și Civilizație”, nr. 4/ 2006: „Aspectul particular cel mai evident al *poststructuralismului* este *deconstructivismul*. Cuvînt cu două prefixe, „de-” și (de) „con-”, curentul reprezintă în primul rînd critica unor opoziții ierarhice din gîndirea „obișnuită”, tradițională. Aceste opoziții sînt tratate ca dogmatice, ne-naturale, produse chiar de discursurile care le descriu. Esențial în investigarea unui text este, de exemplu, „ademenirea la suprafață a forțelor conflictuale de semnificație dintr-un text”, sau altfel spus, investigarea tensiunii dintre mecanismele de semnificație. După Derrida, deconstrucția ca principiu fundamental al analizei textului este descoperirea contradicției interioare a textului, identificarea „sensurilor reziduale”, „dorminde”, sau rămase ca moștenire din practicile discursive vechi, întărite în limbă în forma stereotipurilor gîndirii și transformate (inconștient) de către autor în clișee. Refuzînd posibilitatea unei singure interpretări corecte a textului, reprezentanții Școlii din Yale (de exemplu) susțin teza conform căreia orice interpretare va fi inevitabil greșită. Postulat: Oricare discurs este iluzoriu; limbajul critic este relativ, immanent greșit, retoric și metaforic ca și cel al literaturii (din cauza ambiguității și duplicității textului literar); literatura și critica au misiuni similare. Punct. Să mai amintim aici de principiul subiectivității în interpretarea textului? Mai ales că sfatul Școlii din Yale este simplu și... permisiv: criticul/scriitorul trebuie să se lase în voia unui joc liber (cu „mărgelele de sticlă”, așa spune) de interpretare activă”²⁰. În

²⁰ Mircea V. Ciobanu, *Avatarurile exercițiului hermeneutic*, în „Sud Est Cultural – Revista de Artă, Cultură și Civilizație”, nr. 4/ 2006.

completare, “Poststructuralismul – este definit de același autor – ca un poliedru critic cu tot atâtea fațete câte are și postmodernismul în literatură, în ansamblu, fiind sceptic, în privința fundamentării raționale a fenomenelor (fie ele chiar literare sau culturale). Orice schemă explicativă (poststructuralism înseamnă mai curînd antistructuralism) este privită ca o „mască a dogmatismului”, ca o manifestare a metafizicii (gîndindu-ne în acest sens la principiile cauzalității, identității, adevărului). Raționalismul este poreclit drept un „imperialism al gîndirii”. De fapt, postructuralismul, un fel de „nihilism al teoriei”, reprezintă relativismul și scepticismul filozofic radical (un fel de întruchipare a „îndoielii epistemologice”).

Există, alături de un canon al textului literar, un canon al criticii literare. Ioana Em. Petrescu vorbește despre o *critică deconstructivistă*, similară canonului critic, care, asemenea textului deconstructivist, nu presupune neapărat o demolare. Astfel, “critica (sau lectura) de tip deconstructivist nu are, deci, ca proiect dezvoltarea structurii ascunse a textului prin rezolvarea contradicțiilor sale, ci, dimpotrivă, identificarea și exacerbarea acestor contradicții; adică, în termenii pe care i-am propus, critica deconstructivistă nu reduce textul general la dominantă câmpului textual particular, ci dinamitează structurile de suprafață ale acestuia din urmă, pentru a reconstitui textul general. E adevărat că textul general, autoreferențial prin definiție, nu se rostește decât pe sine însuși; e adevărat deci că, în ultimă analiză, lectura deconstructivistă va identifica perpetuu motivul *ne varietur* al autoreferențialității în dosul oricărui text. Rezultatul demersului deconstructivist mi se pare decepționant prin monotonie și previzibil”²¹.

²¹ Ioana Em. Petrescu, *op. cit.*, p. 52-53: “Procedura însăși e, în schimb, spectaculoasă, deoarece căile de trecere de la textul particular la textul general rămân imprezibile și dau măsura talentului critic. Iată, în acest sens, reconstituite, pe scurt, procedurile a doi critici, cuprinse în volumul citat: lectura paralelă a unui text din Shelley (*The Triumph of Life*) și a unui text din Blanchot (*L'arrêt de mort*) îi prilejuiește lui Derrida formularea proiectului unei „lecturi exhaustive”. O atare lectură ar cuprinde, mai întîi, elementele (textualiste) diseminate în operele unui autor. O a doua etapă (lectura de tip „palimpsest”) ar suprapune motivele identificate în operele a doi scriitori, care se citește una prin alta. În cele din urmă, fiecare text particular s-ar putea defini ca o „mașină de

Dincolo de manifestarea textuală, lingvistică, fenomenul *deconstructivismului* are o altă manifestare extinsă, la nivel artistic. Astfel, *deconstructivismul* își începe manifestarea în arhitectură, fiind numit uneori chiar și *deconstrucție*. *Deconstructivismul* constituie o direcție de dezvoltare a arhitecturii postmoderne, începută la sfârșitul anilor 1980. Este caracterizat de ideea de non-liniaritate a procesului de design și de proiectare, precum și de manipulări ingenioase ale formelor, continuității și structurilor suprafețelor exterioare ale clădirilor. Deconstructivismul apelează la aparenta nerespectare a geometriei euclidiene, sugerând volumetrie ne-euclidiană, servind astfel la "dizlocarea" și "distorsionarea" elementelor arhitecturale, dar mai ales a fațadei și a întregii suprafețe exterioare a clădirii. Finalizarea aspectului final vizual este caracterizată de impredictibilitate și haos controlat.

Unii dintre arhitecții implicați în mișcarea deconstructivistă au fost influențați de scrierile filozofului francez Jacques Derrida și de ideea sa filozofică de deconstrucție, deși gradul concret de influențare al acestora este o problemă de dezbătut, în timp ce alți arhitecți au fost influențați de multiplele dezechilibre geometrice ale mișcării artistice sovietice programatice a anilor 1930, *Constructivism*. Există, de asemenea, referiri multiple ale deconstructivismului la alte mișcări artistice importante ale secolului XX: modernism, postmodernism, expresionism, cubism, minimalism și artă contemporană. Oricum, încercarea generală a mișcării deconstructiviste este de a realiza progresul arhitecturii înspre o direcție neexplorată pînă la începutul anilor 1980, aceea a ignorării regulilor restrictive anterioare, "funcția determină forma", "purism", "fidelitate față de materialele folosite" și altele similare. Evenimentele importante care

citit" cu mai multe „capete de lectură”, fiecare apt să înscrie textul dat într-o rețea textuală diferită (...) Aș mai semnala faptul că, deși aspectele practice ale criticii deconstructiviste sunt adesea decepționante prin caracterul lor repetitiv și previzibil, perspectiva teoretică deconstructivistă, reunificând critica și filosofia (îndelung despărțite prin psihologie, lingvistică și semiotică), oferă sugestii înnoitoare și, ceea ce mi se pare mai important, participă – inconștient – la construirea unui nou model al gândirii, consonant celui din științele contemporane, din fizica cuantică sau din logicile nonaristotelice.”

au marcat mișcarea deconstructivistă includ *concursul de design arhitectural* din anul 1982 din Parc de la Villette (și mai ales *lucrările lui Jacques Derrida și Peter Eisenman, respectiv lucrarea câștigătoare a lui Bernard Tschumi*), *expoziția* organizată la Museum of Modern Art, *Deconstructivist Architecture*, în 1988, în New York City de către Philip Johnson și Mark Wigley și *deschiderea din 1989 a Wexner Center for the Arts, Columbus, Ohio, designat de Peter Eisenman*²².

La fel ca și textul deconstructivist, dominat de fragmentarism și de o aparentă non-liniaritate și chiar haos, deconstructivismul în arhitectură se caracterizează prin idei legate de fragmentare, printr-un interes deosebit față de manipularea suprafeței sau a imaginii structurii, prin forme non-rectilinii, care au scopul de a distorsiona și de a disloca unele elemente ale arhitecturii, precum structura și învelișurile. Imaginea vizuală finală a unei clădiri, ce se ghidează după principiile deconstructivismului, se caracterizează printr-o imprevizibilitate stimulată și printr-un haos controlat. Este același haos care îl declanșează și Friedrich Nietzsche prin al său: „Dumnezeu a murit!”, sintagmă care marchează începutul modernismului și al haosului aparent, care se va presupune că va urma. Non-existența valorilor sau a unui reper de referință, în care oamenii să creadă și de care să se lege, duce, automat, la dezordinea universală, care, la nivel beletristic, coincide cu aparenta *dezordine* textuală.

22 Informații preluate din: *Sursa: <http://ro.wikipedia.org/wiki/Deconstructivism>*. „Deconstructivismul din arhitectura contemporană este în opoziție cu raționalitatea ordonată din arhitectura modernistă. Relația sa cu arhitectura postmodernă este de asemenea una de contrarietate. Arhitecții postmoderniști și cei deconstructiviști în stare născândă au publicat studii teoretice în revista profesională „Oppositions” (apărută între 1973 – 1984), marcând astfel începutul unei rupturi definitive între aceste mișcări. Poziția deconstructivismului a fost una critică și confrunțională împotriva arhitecturii și a istoriei acesteia, dorind o arhitectură a dez-articulării și dez-ansamblării. Poziția postmodernismului a fost o reîntoarcere la îmbrățișarea tuturor referințelor istorice la eclecticism și ornament, în timp ce deconstructivismul refuză aceste accepțiuni. Acest refuz aliniază într-un fel arhitectura deconstructivistă cu anti-istorismul multor opere moderne, fiind totodată o parte a definiției noii mișcări”.

*Dicționarul enciclopedic ilustrat*²³ propune, pentru *deconstructivism*, următoarea definiție: „*DECONSTRUCTIVISM* s.n. (cf. engl. *deconstructive* [analysis], după *constructivism*). Școală (teoretică și practică) în critica filozofică și literară, întemeiată pe deconstrucție, conturată în cultura americană după 1970, cu un impact deosebit asupra gândirii și practicii literare. Utilizat de J. Derrida în mai multe lucrări, deconstructivismul literar proclamă eliberarea limbajului figurat de necesitatea de a exprima un adevăr și deschide posibilități nelimitate interpretării, care nu mai este obligată să țină cont de intenția autorului sau de alte determinări exterioare textului ca surse ale semnificației.” Ne oprim asupra ideii cum că „(*deconstructivismul* – n. n.) literar proclamă eliberarea limbajului figurat de necesitatea de a exprima un adevăr și deschide posibilități nelimitate interpretării, care nu mai este obligată să țină cont de intenția autorului sau de alte determinări exterioare textului ca surse ale semnificației”²⁴, încercând să stabilim o corelație între *deconstructivism* și *postmodernism*.

²³ *Dicționarul enciclopedic ilustrat* (DEI), București, Editura Cartier, 1999.

²⁴ *Ibidem*.